

Роль кластерних утворень у розвитку вітчизняної аграрної економіки

Постановка проблеми. На нинішньому етапі господарювання важливою складовою інноваційного розвитку аграрної економіки вважається формування кластерних систем, тобто центрів територіально-виробничих об'єднань підприємницьких структур, які інтегрують свої зусилля з науково-дослідними установами й органами влади для розв'язання нагальних виробничих проблем. Це особливо важливо для аграрної економіки, в якій здійснюються трансформаційні організаційно-структурні перетворення в напрямі пошуку оптимальної моделі розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання кластеризації економіки висвітлені у численних працях відомих зарубіжних учених, таких як А. Маршалл [1], Ф. Перру [2], Ж. Бурвіль [3], Т. Мюрдаль [4], М. Портер [5]. Успішно студіюють дану тему й відомі вітчизняні вчені: М.П. Войнаренко [6], І.А. Косач [7], Н.Г. Прохорова [8], Ю.М. Ковальова [9] та багато інших. Їхні сумарні науково-теоретичні напрацювання є вагомими, проте проблематика кластерів доволі широка, порівняно нова для досліджень, особливо в напрямі створення й функціонування цих утворень в аграрній економіці, а тому потребує подальших досліджень.

Мета статті – узагальнення науково-теоретичного надбання стосовно кластеризації як процесу відтворення аграрних економічних систем та обґрунтування доцільності даної форми господарювання на прикладі інноваційно-технологічного кластера «Альтернативна біоенергетика».

Виклад основних результатів дослідження. Слід підкреслити, що в основі обґрунтування кластерної організації економічного простору лежить теорія інноваційно-технологічного кластера «Альтернативна біоенергетика» промислових дисктактів А. Маршалла, який уперше запропонував створювати агломерації однорідних підприємств в межах певної адміністративно окресленої території. Він небезпідставно вважав, що об'єднуючись, підприємства одержують значну економію за рахунок зростання масштабів виробництва. У подальшому цю ж думку обстоював і Ф. Перру, акцентуючи увагу на тій ознаці, що в межах однієї країни є території з різною концентрацією виробництва й найбільші із них треба особливо підтримувати. Суттєвий висновок у розвитку кластеризації належить Ж. Будвілю, який у своїх працях наголошував на існуванні так званих пропульсивних галузей промисловості, які, на його думку, є «локомотивами» економічного зростання. Зазначену тематику успішно презентував і Т. Мюрдаль у своїй відомій теорії замкнутого кола. При цьому він наголошував, що концентрація підприємств тих чи інших галузей виробництва в окремих територіях неминуче приводить до ефекту агломерації та залучення трудових ресурсів і капіталів. Теорія трансакційних витрат Р. Коуза також націлює на створення кластерних утворень, оскільки об'єднання підприємств дає змогу досягти зменшення витрат ринку, зокрема таких, як: захист прав власності, пошук інформації й партнерів по бізнесу, здійснення заходів адміністративної поведінки тощо.

Запропоновані вище наукові теорії та концепції становлять теоретичне підґрунтя доцільності кластеризації економіки у вигляді однієї із форм організації економічного простору. Водночас методологічні аспекти

* Науковий керівник – Г.В. Янчук, кандидат економічних наук, доцент.

© М.М. Музичук, 2014

ти організації кластерних утворень справедливо належать науковій спадщині М. Портера, який уперше визначив силу дії чотирьох основних факторів, що закладені в кластері:

реалізація переваг масштабу виробництва (трудова потенція, природно-матеріальні ресурси, капітал, інформація, науково-дослідна і технологічна складові);

формування досконалої конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності на регіональному ринку, дієвість регіональної політики, поліпшення інвестиційного забезпечення інноваційних напрямів економічного зростання;

визначення споріднених конкурентоспроможних галузей та виробників (місцева спеціалізація виробництва, ті, що прогресують і споріднені галузі);

максимальне забезпечення потреб місцевого населення в продукції та послугах (стандартні й випереджальні потреби споживачів, місцевий попит у спеціалізованих сегментах).

М. Портер надав також власне визначення кластера. На його думку, це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних із їхньою діяльністю організацій (університетів, агентств по стандартизації, торгових об'єднань) у певних галузях, які конкурують між собою, але при цьому ведуть спільну діяльність [1]. Стосовно реалій України кластер, на наш погляд, це галузево-територіальне об'єднання аграрних підприємств, що тісно співпрацюють з науковими установами й органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного виробництва певної адміністративної території.

Практика зарубіжних країн підтверджує доцільність кластеризації економіки та її ефективність. Наприклад, економіку Нідерландів поділено на 20 кластерів; у Данії близько 40 % підприємств, що забезпечують 60% експорту, функціонують у складі кластерів; в Австрії діють транскордонні кластери утворення з Угорщиною, Італією, Швейцарією і Німеччиною. У США нараховується близько 300 кластерів. У Латинській

Америці ініціативу з розвитку кластерів активно продукують Аргентина, Бразилія, Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Ямайка.

В Україні також існує вже позитивний досвід утворення кластерних об'єднань. Так, кластер «Поділля Перший» у Хмельницькій області об'єднав представників влади на рівні заступника голови облдержадміністрації, начальників окремих обласних управлінь та голів рад міст, представників бізнесу, директорів державних і приватних підприємств, а також керівників банківських структур, асоціацій та професорів місцевого університету.

Плідно працює кластерне об'єднання й в Одеській області, яке об'єднує понад 30 підприємств. Кластер спеціалізується на трьох основних напрямках виробничо-господарської діяльності: вирощування свиней, великої рогатої худоби і птиці; виготовлення устаткування для забезпечення екологічної безпеки виробництва; вирощування рослинної сировини для виробництва харчових продуктів та лікарських препаратів.

Має великі перспективи й інноваційно-технологічний кластер «Альтернативна біоенергетика», створений у Вінницькій області. Ця структура організована відповідно до виконання Державної економічної програми «Формування в Україні інноваційної інфраструктури на 2009 – 2013 рр.», затвердженої відповідною постановою Кабінету Міністрів України, Постановою Президії НАН України та рішенням Вченої ради Вінницького національного аграрного університету від 22 лютого 2010 року і спирається на достатньо ґрунтовне нормативно-правове забезпечення [10–13]. Слід підкреслити, що Вінниччина одна з перших в Україні включилась у програму виробництва біодизеля, біоетанолу, біогазу, маючи потужну ресурсну базу потенційних культур, придатних для виробництва біопалива (близько 150 тис. га ріпаку озимого, 160 – кукурудзи на зерно, 100 – соняшнику, 50 тис. га сої).

Технічно досяжний енергетичний потенціал Вінниччини за побічною продукцією сільського господарства, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, становить 0,67 млн т ум. п. (далі у.п.) За цим показником Вінницька область

займає шосте місце серед усіх областей України; за енергетичним потенціалом деревної біомаси (60 тис. т у.п.) вона знаходиться на 10-му місці; за потенціалом енергетичних культур (550 тис. т у.п.) – на дев'ятому; за енергетичним потенціалом відходів тваринництва (160 тис. т у.п.) – на першому; за енергетичним потенціалом енергетичних культур (45 тис. т у.п.) – на другому; за енергетичним потенціалом біоетанолу (146,7 тис. т у.п.) – на п'ятому місці. У цілому за перспективними показниками регіонального розвитку біоенергетики Вінницька область входить у першу п'ятірку регіонів України.

Вінниччина унікальна за своїм науковим і виробничим потенціалом. На її території ефективно функціонують дослідні господарства Інституту цукрових буряків НААН, Іллінецька, Крижопільська та Калинівська сортодослідні станції, 14 діючих цукрових і 11 спиртових заводів.

За цих умов створення кластера «Альтернативна біоенергетика» дає змогу розробити й запровадити комплексну інноваційно-

інвестиційну програму забезпечення біопалива в регіоні, яка б передбачала системний підхід від селекційно-технологічних процесів щодо вирощування потенційних енергомістких культур до розробки систем машин і обладнання для роботи з використання альтернативних джерел енергії. Відповідно до формування виробничо-технологічної структури кластера «Альтернативна біоенергетика» до його складу входять такі структури (рис.).

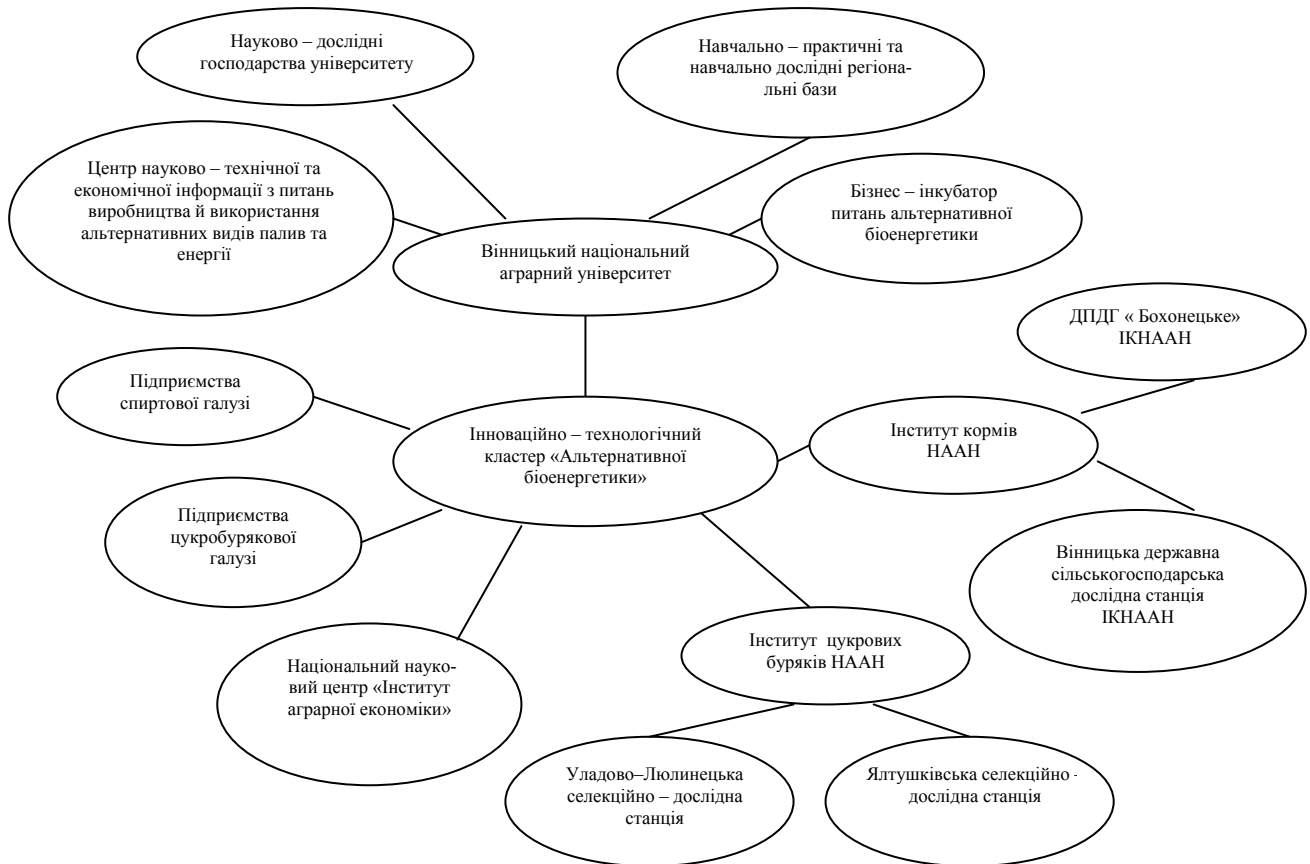
Технологія кластеризації в рамках вищенаведеної структури включає кілька основних етапів:

обґрунтування ринкових можливостей (ідентифікація);

оцінка можливих варіантів реалізації проекту й вибір раціонального плану (дослідження);

підбір виконавців (команди для реалізації вибраного проекту (організація);

формування угод про співробітництво, включаючи умови фінансування, розподіл ринків, збутову політику, визначення майнових зобов'язань (спеціалізація).

Структура інноваційно-технологічного кластера «Альтернативна біоенергетика»

Завданнями діяльності кластер «Альтернативна біоенергетика» наступні:

1. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та формування ефективної системи взаємодії між підприємствами кластера.

2. Формування в рамках кластера прогресивної інноваційно-технологічної політики розвитку напрямів альтернативної біоенергетики в аграрному секторі економіки на базі кращих інноваційних технологій.

3. Формування банку даних потенційних виконавців інноваційних проектів у галузі альтернативної біоенергетики.

4. Створення механізму фінансування інноваційних проектів у зазначеній галузі.

5. Аналіз чинного законодавства й розробка пропозицій щодо внесення законодавчих ініціатив для поліпшення умов інноваційного розвитку альтернативної біоенергетики.

6. Створення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для реалізації інноваційного процесу в рамках сфери діяльності кластера.

Функціональні взаємовідносини (права й обов'язки) учасників інноваційно-

технологічного кластера «Альтернативна біоенергетика» включають: загальні взаємовідносини між учасниками кластера; їхні обов'язки; права; відповідальність.

Висновки. Формування кластерних утворень на зразок «Альтернативної біоенергетики» у Вінницькій області започатковує модель формування конкурентоспроможної та інноваційно привабливої аграрної економіки, яка забезпечує структурні перетворення в адміністративних регіонах і підвищення рівня якості життя населення територій. З іншого боку, інтеграція аграрних підприємств за ознакою спільної діяльності створює ефект масштабу виробництва та зниження його витрат, що підтверджується практикою господарювання. Кластер формуватиме розвиток альтернативної біоенергетики як у Вінницькій області, так і в Україні в цілому, сприятиме підтримці науково-дослідної діяльності в галузі та впровадженню інноваційних технологій, розробці безвідходних технологій переробки сировини для одержання біоетанолу, біодизеля й біогазу.

Список використаних джерел

1. Історія економічних вчень: [підручник] [Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник]; за ред. Л.Я. Корнійчука, Н.О. Татаренка. – К.: КНЕУ, 1999. – 564 с.
2. *Перру Ф.* Экономика XX века // 25 ключевых книг по экономике / А. Бейтон, А. Козорла, К. Долло; пер. с франц. – Урал: ПТО, 1999. – 488 с.
3. Буржуазная региональная теория и государственно-монополистическое регулирование производительных сил (критический анализ) [Л.Д. Сапожников, В.М. Смольников, В.А. Васильев]. – М.: Мысль, 1981. – 480 с.
4. *Caron H. St. John, Richard W. Ponder.* Technology cluster versus industry clusters: resources, networks, and regional advantages. Growth and change. Vol. 37. No.2 (June 2006), pp [141-171].
5. *Портер М.* Конкуренция / М. Портер; пер. с англ. – М.: Изд. Дом “Вильямс”, 2005. – 608 с.
6. *Войнаренко М.П.* Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М.П. Войнаренко // Економіст. – 2000. – №1. – С. 29-33.
7. *Косач І.А.* Функціонування кластерів в умовах сучасних економічних систем / І.А. Косач // Економіст. – 2008. – №3. – С. 30-34.
8. *Прохорова Н.Г.* Кластеры в национальной экономике / Н.Г. Прохорова // Экономика региона. – 2007. – №18. – С. 20-24.
9. *Ковальова Ю.М.* Механізм регулювання соціально-економічного розвитку регіону на основі формування кластерів / Ю.М. Ковальова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №4. – С. 179-187.
10. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження державної економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009-2013 рр. №447 від 14 травня 2008 р. // zakon2.rada.gov.ua.
11. Постанова Президії НАН України “Про формування та функціонування інноваційних кластерів” від 08.07.2009 р. №220. // zakon2.rada.gov.ua.
12. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” №1977-ХІІ від 07.08.2002 р. // zakon2.rada.gov.ua.
13. Закон України “Про наукові парки” №1563 від 25.06.2009 р. // zakon2.rada.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2013 р.

* * *